

Jean Haritschelhar

Adiskide: Euskaltzain sarrerako hitzaldian nere aitaponteko egin zinen. Nork esango zuen urteak igaroz zure aitaponteko egingo zenuen? Baina hara hemen, Joanetz batek beste Joanetsa, mila urte igaro gabe, ura bere bidetik.

Nik, Axularren esanari jaramonik egin gabe nere betebeharrak gerorako utzi baldin banituen, oraingoan besteak izan dira zure izendapena gerorako utzit, aspaldi irabazia zenuen ohorezko lagun izatearena. Baina orain, egun, geroke gerorako utzi gabe hartzen zaituguz bazkideetan eta ohore guzietan hartu ere Azkoitiko "zalduntxoan" buruzagia bera sortu zen Insausti jauregi hontan. Zer ohore handigorik Euskal-Herriaren Erret Elkartek hemen lagunkide hartzea baino? Gainera, bestalde, pozgarri zaigu herri baten izate naturalaren kontra noizbait eraki zen muga yure anaitasunaren alde austera datorene, zeren gogozatuz ez baita mugarik.

Gaur egun ordea, denborra bizkor dabil eta aurkezpen hontan labur aritu beharra dut, Laburregi zuk bezalako kultur lana burutu duen batentzat, baina egun denborak hala dira.

Ez nauzu laudorio zale, zuk hori ondo dakizu, hemengo entuleok dakiten bezala. Laboriki bederen, bizpahiru hitz baizik ez ditut eskainiko zure emankortasunez.

Ez dakit gizonengan meritoak lanen zabalduke, sakortasunez, ekintza argiz ala bereziz hobeto neurtzen diren, baina zuk gure kulturaren alde eman duzuna begien bistan dago. Herri baten ezagupenerako oinarriko izan behar duen lanetan aritu zera eta, ah!, zelako lanak burutu ahal izan dituzunak. Une gogoangarri hontan zure ekintzetarik berezikiak bakarrik aipatu nahi nituzke. Baina ez esan gabe zure lanik tipienetan ere ez dela erdizkatorik, unko eta sakon pentsatuak baizik.

Kultur ekintzetan trebatu den gizon batentzat oso nekeza da politika ekintzetan arituz. Kultur gizonak etorkizunera ere begiratuaz dute eta politikokek eguneko egungoari soil soilik. Baina, zu hortan ere behar den oreka gordetzen jakin zuen gizona izan zera, bestalde plaza-gizon agertu zinen eta zure sorerriko auzapezgoa —alkatetza— anitz urte bete zenuen eta zu izan zinen Frantsiako Euskal Herriaren Auzapezen Biltzarra sortzea bultzatu zutenarikoa bat. Eta, kargoa utzi zenuenagun, segur naiz herriak ez zekiela zer gaitzen zuten. Guk ordea ondo dakigu zure gizontasunez. Hortan ziur gaudet, beti gizonki jokatu duzue. Ez zaitugu alperrik aspaldiko urte hauetan Euskaltzaindik buruordeko eta bereziki batzarretako moderatzaile, eta erakundearen barnean gabituzko bakarrik dakigu zure kontseiluak zein baliagarriak izan ditugun egiturazko eskarrietan.

Bainok Euskal Museoren zuzendaritza daramazu, ondusunen gortetzale eta kultur ekintzetara ideirik zintzo, eta bestetik Bordeleko Unibertsitatean irakasle.

Guzioek eskutian hain beharrezko gure Philippe Veyrin-en *Les Basques* libururak 1947tik zenbait argitalpen ezagutu zituen, baina zuk eman zenuen osagarriko hobekuntza eta egunerako jartzeko beharrezko zuzena 1975 urtean berriz argitaratzen. Baina, liburu horrek Frantsiako Euskal Herria soilik hartzen zuen eta, zure iduriz, lan zabalago eta sakonago baten premia gure Euskal Herriaren historia eta kultura liburu batean behar bezalako jaso ahal izateko. Horregatik, hamalau lagun bildu zenuen zurekin, hamalau pertsona, bakoitza gai bati espezializatuta eta behar zen egiturari plangintza markatu ondorean jaso dugu zure buruzagiaz horren frutu umelduak. Hil honen 16an aurkeztu izan zen lan hori. *Etre basque* liburu gotorra euskaldunen nortasunez munduan jakin

dezan zer garen eta gure ondoko belaunaldi arbasoegandiko kultura hobeto ezagutu dezaten.

Ez da guti zuk, zein euskaraz zein erdaraz, euskal kulturaz idatzia, baina asko idazteaz baino gehiago arduratu zere interesgarriak burutzen; premiako butsunek besteaz hartu bai zenuen helburu. Hortarakotz, doktor gradoa lortu zenuen euskal poeta hunkigarri baten bizitza eta lanak ikertuz. Hori dugu zure frutu emankorretan obrarik nagusienetakoa: *Le poète ouvrier Pierre Topet-Etchahun* (1969) eta *L'oeuvre poétique de Pierre Topet-Etchahun* (1969-1970). Horduan hartu zenituen guri mailak, ondorenez zure maistutzapean suspertu zenuen Bordeleko euskal katedra, Euskal Herriko seme askozentzat berein hizkuntza eta kulturaren jakintza bide berriak urratuz. Bai, eta horri esker, zehazitateko ondo berriak sortu dira eta beren frutuetarik zerbait ikusi dugu Pierres Lafitte jauregaren omenezko *Iker-2* liburuan eta horregatik zion maisu zaharrak: "Gora gazteak!". Horregatik, oso gaitza da zuregandiko emaitza neurtzea. Baina bai esan genezake, lasai esan ere, Euskal Herriak ilustrazioak azkoitiar "zalduntxo" haiek hartu zuten iker mailaren gradoa berriz lortzeko hori dugula biderik zurrerata eta egokiena. Beraz, ohore zuri eta zu egun laguntzat hartzen zaituen Elkarteari.

Juan SAN MARTIN

El pasado sábado, con motivo de la asamblea anual de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País, dicha entidad acogió en su seno a dos nuevos socios, los académicos Pierre Lafitte y Jean Haritschelhar, ambos del País Vasco de Francia y personalidades bien conocidas en nuestro mundo cultural. Del primero me he ocupado en numerosas ocasiones en estas mismas columnas y hoy me corres-

ponde perfilar la figura del segundo, Jean Haritschelhar.

Haritschelhar, profesor de letras de la Universidad de Burdeos y director del Museo Vasco de Bayona, es también vicepresidente de la Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia. Es un hombre que siempre se ha distinguido por la exquisita calidad de sus trabajos, rehuyendo de la mediocridad. La obra *Les Basques* de Ph. Veyrin, tantas veces usada por cuantos nos hemos interesado por la cultura vasca, es su última edición de 1979 fue enriquecida con un apéndice actualizador. Pero la obra de Veyrin se basa exclusivamente sobre el País Vasco de Francia y dentro del mismo inclinandose mucho más al aspecto rural. Por ello, Haritschelhar añadió algo más extenso y profundo, y valiéndose de doce especialistas bajo su propia dirección llegó a confeccionar el estupendo libro que recientemente ha sido publicado por la editorial Privat de Toulouse bajo el título, *Etre basque*.

Pero la obra principal de Haritschelhar fue su tesis doctoral sobre la vida y obra del poeta vasco Pierre Topet "Exahun", publicada en dos tomos entre 1969 y 1970. Desde el momento de su nuevo rango material trató impulsando la cátedra de lengua y cultura vasca en la Universidad de Burdeos, donde consiguió la obra más fructifera de su vida al formar y orientar a tantos jóvenes en el campo de la investigación de temas vascos. Una muestra de esas aportaciones figura en la obra *Iker-2* que Euskaltzaindia acaba de publicar en homenaje a P. Lafitte bajo el patrocinio de la Diputación Foral de Guipúzcoa. Con razón exclamó el homenajizado, a la vista de tantos nuevos jóvenes investigadores, aquel día: "Arriba los jóvenes!". Pero la formación de esos jóvenes, entre otros, muy principalmente se le debe a Jean Haritschelhar.

Maguak

Askotan maguei buruz hitz egiten dugunean eta batez ere maguak mundu osoaren jakintzari ekharri demuzkioten aurrapenei buruz jakintzalari gris eta moderno askoren ezpainetan irrifarrño bat ikusiko dugu. Berhai egiera hau orain batez ere Kybernetikari, eta burufuinaren ikertzaileen euskarriak dugu bezala hunelako gizon gisen ezpainetako irrifarrño hori ez da kategori tipiko gizonen mendeko nahia baizik.

Haukiek eduki ukhan nahi bat luteke epokha zaharretako maguek beren buruetan zedukaten poiesiaren indarra. Burufuinaren ikertzaileen erakutsit deraukten bezala ekintza kreativek, demiergetzaile autentikoki burufuinaren eskuinaldeko hemisferian tophoterik dago, eta ezkerrekoan, aitzitik, logismoaren fakultatea. Berhai gizon normal guztiak gan ezkerreko burufuinak eskuinaldeko erdiaren gainean repesio bat egiten du, zeinaren bidez indar kreativek kontrolatzen diren. Halabainan hunelako ekintza batetan behi beharrezkoa, nahi-eta-ekoa izaria da, zeren-eta ekintza hypermetriko batek burufuinaren hemisferia eskuinaldekoan ekintza hoinbetez azpira lezake, non egiatan ankylozaten den. Eta huntara ere gehienetan gerhatzen da, indar kreativek hemisferia eskuinaldeko tipia baizik ez duten jakintzalariek. Haukiek indar imaginatzaileak hoinbetez azpirturik daduzkate, non heien burufuinak egiten duen lana robot batek ere egin lezak.

Burufuinaren lan kreativek kanpoko emperian sogile batek ikus hitiroen phainomenen klase differentetan dianometza ta sailkatzea da.

Egintza huaner bidez so egiten duen gizonak aditzen dituen phainomenak bere indar psuikikoaren azpian ezarten ditu, eta heien jakbe bilhakatzen dateke. Hunelako klasifikazapenen bidez gizonen konzeptuen piramideak eraten dituzte, zeinetan gorago ta abstraktugoa konzeptuak diren. Beraz herri guztien, zibilizazioe guztien lehen ekintza bethi izan da hunelako piramide logikoen eratzea. Hunelako klasifikazapen piramidak eginez geroz, oso erraza da, goiko konzeptuetatik behera begiratzeta, eta hunela teori axiomaticoak formulatzea. Zeren eta

soilik klasifikazapenen egiteko bi arau hank baizik ez bait dago, ala goitik behera, goiko konzeptuik dedukzioe bidez agitzez, eta orduan gure teoriak axiomaticoak dira, ala basetik gorantz klasifikazapenen bidez lan egitea, eta hunelako teoriak empirikoak dira. Bainen erraz ikus ditek, nola goian dagoen puntu teoriko batetik jeistekotz, lehenago halabeharrezko den piramide empirikoa konzeptu empiritikoakoez iraitzitea. Beraz gaur eguneko jakintzalariek lan egin lezatenaz heien aurrean egon behar zuten agiazko poietak. Eta orain Kybernetikari esker dakigunez goitik behertatu mentalkiro ere joaiten robot batek ere egin lezaken lana da, bainen gauzak zer diren eta nola taxietan eta klasietan ezarri behar diren jakitekoz hunelako lan baten egitekoz hautemailek bere buruan jainkozko phindar, theiozko spinther bat eduki behar du. Eta Naturak baldin eta persona bati hunelako jainkozkoa dorea eman ez derauko ez dago nehuon hori sortharaz lezaken praktikarik edo istudiorik.

Dudarik gabe, jainkozko phindar hunk... phindar guzitek bezala izek ditzazke egurrak, eta hau itxudioren bidez buruaren barruan burfunean pilatu behar dira. Phindarra berez ez da aski, jainkozko phindar hunk ere soilik sute handi bat, phosismo handi bat phit dezake, baldin gizon batek beharrezko den jakintza, egunoroko lanaren bidez bildu, ba du, berizenaz phindarra harizan phitz dieke zipunpa bat bezala, eta desager ondorerik gabe; zeren non egur psuikhorik eta jakintzorik ez bait dago, hor ere jainkozko phindarra izekiten ez bait da. Bainen antitesian askozaz guttiago, non itxudien bidez jakintza goiko egurrik asko pilatu bai da, baldin eta jainkoek emaniko phindarik ez ba dago, han ere nehoia nehoiz ere pyra hori izekiko da. Halakotz ere bere biati osoan jakintza goigurraren bilha joiten diren gizon grisak hoinbetez arrabiaten dira, baldin eta bertez persona batetan jainkoek kreativearen phindarra phizten ba dute. Dudarik gabe itxudiatu behar da, gehiago ta hainbat hobe, bainen hau ez da aski, eta jakintzalari gehienek hunelako robot-ikasleak dira, bainen ez dira jainkoen semeak. Eta hau batez ere

agerten da beren aurpegiaren grisierian, seriokerian —arstoak animaletan bethi seriotusenak bait dira—, baten ere Euskalherriaren hoinbetez maithie dituzten ingenierrumeetan eta seminario kumeetan, gizon prestuetan, burges ongi-pentsatzaileak gan, orden sozialaren maithaletan.

Dudarik gabe hunelako gizon grisak amaxoek beren alabentzat nahi lituzek bainan alhabek gehienetan bere bizi-khidade liren nahi ez dituzte, zeren diruplatzaileak izan litetke, bainan arstoak soilik herri batetan mediokritate nabusi bilhagago ba da, hunelako gizon triste eta seriotusak herri baten prototyopa bilhaka litetke. Zoritxarrez askotan Euskalherriaren gerhatzen ohi den bezala, zeren herien aphez-ohiak maguak baino hautatzenago bait dira, halakotz Naturalezaren kontra hendekatzapena dugu. Eta orduan gizarte osoa robotkutzapen baten aurrean legoke. Hau ethorkizuneko orain ondikoza dateke.

Hunelako infra-gizonen erkatzean, jadanik maguak mila bider jakintsunago ta humanago izanik dira. Bainen Hamlet erraiten zuen bezala *that is the question*: Non jainkoek jainkozko phindarra utzi ez duten... hor ere Unibersitate guztien bidez, eta guztietan, emaiten den jakintzazko-egurra ez dizeka halaber aere guttiago mediokrean Gubernu batean non hunelako egura egon ere egoien ez bait da arstoan aholku batetik dathorren musikae: bethi aharrantzak bait dira. Hauk ere maguak ez direlakit.

Federiko KRUTWIG SAGREDO

Cuando muchos mediocre grises oren la palabra "magos" ponen una risita en sus labios como quien quisiera vengarse de cierto tipo de personas que están en categoría humana muy por encima de ellos. La verdad es que hoy justamente debido a la Cibernética, y los estudios anexos sobre el cerebro, sabemos que la auténtica creatividad se halla ubicada en el hemisferio derecho, mientras que en el hemisferio izquierdo que se hallan ubicadas las facultades "lógicas", nunca produce hombres dignos de este nombre si esa labor represiva que ejerce el hemisferio izquierdo sobre el derecho es excesiva. Y justamente estos estudios sobre el cerebro nos están mostrando cómo los hombres cuya característica principal es la de

ser "científicos", tienen normalmente un cerebro con una tal posición tiránica sobre las facultades imaginativas del hemisferio derecho que podríamos hablar ya de *cuasi-robots*.

Pues la verdad es que un científico puro crea también humanamente a una altura muy cercana a la del robot. Los magos, especialmente los de Caldea, fueron justamente las personas que más han suministrado como base cultural a toda nuestra forma de pensar humana. La misma Cibernética nos ha enseñado que la facultad creadora, poética, está en el hemisferio derecho, y que actúa holísticamente creando y clasificando u ordenando los patrones que saca de la empiria, mientras que el hemisferio izquierdo actúa racionalizando las relaciones entre dichos patrones. Las teorías verdaderas están ubicadas en el hemisferio derecho, pero las teorías axiomáticas, en las que se basan todas las deductivas y científicas, son producto del hemisferio izquierdo. Un científico actúa siempre por medio de teorías axiomáticas deductivas, de suerte que hoy se puede afirmar que los científicos nunca crean nada, y tanto menos cuanto más científicos son, porque se limitan a manejar teorías axiomáticas, y por medio de estas, nunca se engendra nada que no esté incluido en dichas teorías al ser formuladas. La creación auténtica se efectúa por medio de la poiesis del cerebro derecho con sólo un trabajo subsidiario del hemisferio izquierdo. Se crea así una pirámide de conceptos de forma empírica. Lo que luego viene es hacer los científicos es deducir a partir de una

Pirámide conceptual así erigida por los científicos creadores. Es evidente que para poder mirar desde la cumbre de la Pirámide, con un concepto superior, primero, antes tiene que existir la Pirámide, incluso la conceptual que se ha sido creada por los poietas (que es lo que el griego significa creador). En tal sentido el científico es tan sólo un parasitista de la obra ajena, del trabajo de un poietas. Por eso cuando conciencia de que están parasitando la obra ajena, basando sobre un trabajo creador del que ellos son incapaces, les viene a los científicos esa risita tonta que poseen los idiotas con libros, en cuyo cerebro jamás se encendía una chispa divina, y ésta se la tienen que robar de Zeus crediva.